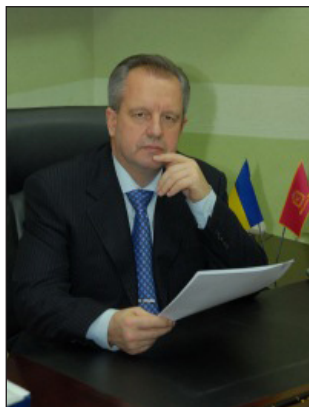

ЕКОЛОГІЧНЕ ТА АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Гетьман Анатолій Павлович,
доктор юридичних наук, професор,
проректор з наукової роботи,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: argetman@rambler.ru ;
ORCID 0000-0002-1987-2760

Зуєв Віталій Анатолійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-
правових дисциплін,
Університет митної справи
та фінансів,
Україна, м. Дніпропетровськ

УДК 349.6

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОЇ НАУКИ: РЕСУРСНИЙ АСПЕКТ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО ІНТЕГРАЦІЇ

У статті розглянуто теоретичні питання, пов'язані з дослідженням еволюції природоресурсних відносин, визначенням їх самостійності, системних зв'язків, а також місця в еколого-правовій науці. Охарактеризовано основні напрямки та проблеми ідентифікації природоресурсного права, проаналізовано сучасні тенденції наукової експансії та регресного сприйняття еколого-правових відносин у межах традиційних галузей права, надано оцінку їх змістовного наповнення та структурно-системних зв'язків. Сформульовано пропозиції щодо формування ресурсного (екологоресурсного) права в рамках загальної системи екологічного права.

Ключові слова: екологічне право; природоресурсне право; природні ресурси; екологічні ресурси; еколого-правова наука.

Гетьман А. П., доктор юридических наук, професор, проректор по науковій роботі, Національний юридический університет імені Ярослава Мудрого, Україна, г. Харків.

e-mail: argetman@rambler.ru ; ORCID 0000-0002-1987-2760;

Зуєв В. А., кандидат юридических наук, доцент, заведуючий кафедрою громадянсько-правових дисциплін, Університет таможенного дела и финансов, Україна, г. Днепропетровск.

Формирование эколого-правовой науки: ресурсный аспект и проблемы его интеграции

В статье рассмотрены теоретические вопросы, связанные с исследованием эволюции природоресурсных отношений, определением их самостоятельности, системных связей, а также места в эколого-правовой науке. Охарактеризованы основные направления и проблемы идентификации природоресурсного права, проанализированы современные тенденции научной экспансии и регрессного восприятия эколого-правовых отношений в пределах традиционных отраслей права и дана оценка их содержательного наполнения и структурно-системных связей. Сформулированы предложения по формированию ресурсного (экологоресурсного) права в рамках общей системы экологического права.

Ключевые слова: екологічне право; природоресурсне право; природні ресурси; екологічні ресурси; еколого-правова наука.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний етап розвитку екологічного права характеризується двома протилежними, але пов'язаними між собою тенденціями: в науці екологічного права виникає необхідність, з одного боку, припинення експансивного розвитку, забезпечення внутрішньої структурованості та диференціації, а з іншого – адекватного реагування на зміну соціальних та економічних чинників, появу нових об'єктів правового регулювання та факторів, що на них впливають, реалізацію цілей екологічної політики різного рівня (міжнародних, державних, громадських, виробничих) та спрямованості (внутрішньої або зовнішньої). Зважаючи на це в умовах тяжіння до сталості, еколого-правова наука не може не реагувати на сучасні виклики, трансформуючись відповідно до потреб суспільства та часу, залучаючи до сфери свого впливу все нові та нові явища.

Дослідники відзначають, що час від часу будь-яка наука досягає того рівня, коли їй для подальшого розвитку необхідно переосмислити саму себе. Таке переосмислення повинне спиратися передусім на критичну оцінку основних положень науки та на перевірку ефективності її методологічних засобів. Лише в цьому випадку можна чекати на певні зрушення змістовного характеру [1, с. 455].

Європейське демократичне співтовариство ставить перед Україною необхідність вирішення широкого кола політичних, соціально-економічних, культурно-виховних та інших «домашніх» завдань, приведення вимог національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів, проведення наукових, у тому числі юридичних, досліджень у найрізноманітніших сферах суспільного життя. Серед них чільне місце належить еколого-правовим дослідженням, що здійснюються з урахуванням вітчизняних підходів до нормотворення і зарубіжного досвіду регулювання відносин у сфері використання та відтворення природних ресурсів, охорони довкілля, забезпечення екологіч-

ної безпеки. У цьому розумінні еколого-правова наука як складова юридичної науки має важливе значення в суспільному житті людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з питань формування екологічного та природоресурсного законодавства, їх місця в системі еколого-правової науки, системно структурних зв'язків є об'єктом постійного наукового пошуку. Перспективи та подальші напрями розвитку еколого-правової науки постійно знаходяться в полі зору провідних наукових та освітянських юридичних центрів нашої держави й окремих учених, зокрема, А. П. Гетьмана [2], О. О. Орендарець [3] та ін. В аспекті формування емпіричної бази проблематики необхідно відмітити системні праці таких вчених, як В. І. Андрейцева, В. М. Єрмоленка, М. В. Краснової, Н. Р. Малишевої, М. В. Шульги та ін. При цьому, незважаючи на значну кількість досліджень, зазначені питання залишаються значною мірою дискусійними.

З урахуванням вищевикладеного основною **метою статті** є теоретичний аналіз сучасного стану розвитку екологічного права, формування наступного етапу розвитку природоресурсних відносин, їх розширення і трансформації в ресурсні (екологоресурсні) з метою адекватного реагування на диференціацію та ускладнення структурних і системних зв'язків.

Виклад основного матеріалу. Розвиток і динаміка екологічного, природоресурсного законодавства значною мірою зумовлюється світовими та європейськими процесами й потребують свого постійного оновлення з метою подолання розривів, своєчасного та адекватного реагування на сучасні виклики, зміни ціннісних парадигм тощо. Однією з таких проблем є розвиток традиційних галузей права та напрямків наукових досліджень, що, у свою чергу, ставить питання про змістове наповнення, структурно-системні зв'язки цих галузей права. При цьому в роботах низки дослідників виникає науковий дисонанс, коли вони, обґрунтовуючи нові правові явища, не можуть відійти від усталених правил та норм, втискаючи їх в уже існуючі параметри правових поглядів і підходів, без кардинальної зміни методологічно-світоглядної складової. Таке становище призводить до стагнації правової думки, її консервації, консервативно-регресивних поглядів та висновків, своєрідного перетягування канату між галузями права.

Не випадково відомий англійський дослідник з філософії права Денніс Ллойд наголошував на мінливості, динамічності правової думки, зазначивши в підсумку своєї роботи таке: «Важко не погодитися з тим, що ідея права в минулому зробила неоціненний внесок у людську культуру. Політична нестабільність сучасного світу з усією очевидністю свідчить про те, що виживання цивілізації багато в чому буде залежати від її здатності адекватно відповідати на виклик все нових зростаючих вимог, що ставляться до цієї основоположної концепції. Тільки одна ця причина, не кажучи вже про інші, ставить на порядок денний необхідність більш творчого підходу до ідеї права, ніж будь-коли в минулому» [4, с. 349].

З іншого боку, не можна не погодитись із тим, що зміни світоглядних підходів вимагають деякої ревізії вже традиційних галузей наукових досліджень, зокрема природоресурсного права. Не випадково в паспорті наукової спеціальності 12.00.06 серед напрямів досліджень у галузі природоресурсного права виділено «об'єктивні та суб'єктивні передумови формування, розвитку та функціонування природоресурсного права як самостійної галузі національної правової системи України і таких підгалузей: енергетичне право, земельно-ресурсне право, лісгосподарське право, водно-ресурсне право, право використання корисних копалин» [5]. Віднесення енергетичного права до блоку природоресурсних галузей хоча і залишається дискусійним, але демонструє тенденцію щодо розширення предмета наукового пізнання природоресурсного права, яке повинно не тільки регулювати раціональне використання тих чи інших природних об'єктів, а й стимулювати їх збереження, відновлення, заміщення тощо.

При цьому приклад саме енергетичного права буде достатньо показовим щодо демонстрації тих суперечностей, що виникають у процесі розвитку української науки. Так, для початку слід погодитися з російським дослідником О. А. Городовим, який відзначає, що визначення предметної сфери будь-якої галузі права, особливо комплексної, в юридичній науці завжди є продуктом тривалих наукових дискусій і ніколи не досягає беззастережної єдності поглядів у частині усвідомлення ієрархічних зв'язків предметів різних галузей права в системі права в цілому. Такій єдності перешкоджає багато факторів, у тому числі наявність профілюючих галузей права, до яких належить цивільне та адміністративне право. Вони побудовані на моделі суворо окреслених предметних галузей та кінцевого набору способів правового впливу на суспільні відносини, включені до цих галузей. Складність у визначенні предмета енергетичного права полягає саме в тому, що російська система права вже містить як елементи сформовані профілюючі та спеціальні галузі права, котрі увібрали в себе найбільш значущі та структуровані сфери соціальної дійсності [6, с. 7]. При цьому, на відміну від підходу, закріпленого в українській правовій науці, О. О. Городов відстоює позицію, згідно з якою предметні теми енергетичного права належать до питань наукової спеціальності 12.00.07, і така точка зору є достатньо поширеною в російській правовій системі.

Здавалося б, при внесенні напряму «енергетичне право» до паспорта спеціальності 12.00.06 в Україні зазначене питання отримало однозначне вирішення, що повинно підвищити рівень та орієнтованість наукових досліджень, їх впровадження, методика викладання навчальних дисциплін тощо, однак на практиці це не завжди відповідає дійсності. Так, на юридичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка в рамках підготовки магістрів викладається курс «Енергетичне право», який структурно поділений між трьома кафедрами: екологічного, адміністратив-

ного та господарського права. При цьому кафедрою екологічного права викладається модуль «Еколого-правові проблеми в енергетиці» [7]. Дещо інша ситуація існує в Національному гірничому університеті, де зазначена дисципліна викладається на кафедрі цивільного та господарського права. Зокрема, в розробленому навчально-методичному забезпеченні дисципліни «Енергетичне право» [8, с. 6] зазначено, що вона передбачає вивчення системи енергетичного права України, енергетично-правових норм, організаційно-правових основ діяльності в електроенергетиці, державного управління, нагляду та правового регулювання діяльності в ПЕК, загальних положень законодавства про альтернативні види палива, а до базових для її вивчення дисциплін віднесено теорію держави і права, конституційне право України, адміністративне право, цивільне право, господарське право. Більше того, прямо зазначено, що залежно від переважаючих правовідносин енергетичне можна розглядати як підгалузь підприємницького права, а в темі «Система джерел» про нормативно-правові акти еколого-правового спрямування навіть не згадується.

Таким чином, наведений приклад свідчить про те, що зволікання щодо створення теоретико-методологічних та науково-правових засад стосовно нових правових явищ у рамках еколого-правової науки створює передумови для наукової експансії не тільки щодо них, а й до вже ustalеної системи права та її поділу на галузі.

При цьому слід звернути увагу на той фактор, що, визначаючи високий рівень досліджень у межах різних наукових спеціальностей, віддаючи повагу вченим, які сформували їх наукову та методологічну базу, слід зауважити, що діяльність фахівців тієї чи іншої наукової спеціальності накладає свій відбиток на підходи щодо вирішення наукових проблем, іноді демонструючи свій однобічний підхід. Зважаючи на це, намагання вписати екологічні правовідносини в систему чи то адміністративного, чи то цивільного або господарського права заздалегідь приречені на невдачу.

Як ілюстрацію даного положення можна навести, наприклад, тезу із захищеної 2010 р. докторської дисертації Р. С. Мельника, який у ході свого дослідження доходить висновку, що відносини, що виникають у сфері охорони навколишнього природного середовища, у своїй переважній більшості є публічно-правовими, у зв'язку з чим їх охорона та захист здійснюється спеціальною групою суб'єктів публічної адміністрації, діяльність яких у даній сфері регулюється нормами Загального адміністративного права та нормами підгалузі Особливого адміністративного права – екологічного права, у змісті якого, з огляду на принципову відмінність об'єктів екологічних відносин, можуть бути виділені підгалузі права другого рівня: земельне право, водне право, лісове право, фауністичне право, атмосферне право, право поводження з відходами, ландшафтне право, право екологічної безпеки [9, с. 348].

Таким чином, автор фактично нівелює майже сторічну історію виокремлення з відносин, котрі мали як приватно-правовий, так і публічно-правовий характер, особливих відносин, які визначались предметом правового регулювання – спочатку природоресурсних, а потім і природоохоронних, їх внутрішньої трансформації та ускладнення, подальшого розвитку на їх базі екологічного права у всій його видовій різноманітності та внутрішній диференціації.

Подібні тенденції простежуються і в господарському праві. Так, у монографії Г. Д. Джумгельдієвої «Правове регулювання господарського використання природних ресурсів» автор зазначає, що: «“Вузькі” кодекси (законодавство), в т. ч. природоресурсні, формувались в умовах відсутності ГК України та господарського права. Неможливість їх розміщення у сформованих на той час галузевих кодексах додала природоресурсному законодавству певного флеру самостійності та незалежності, що отримало відображення у навчальних програмах підготовки юристів. З прийняттям ГК України ситуація змінилася: з’явилась можливість інкорпорації в господарське законодавство, у т. ч. кодекс, значного масиву норм природоресурсного законодавства, насамперед тих, у яких міститься регулювання використання природних ресурсів у господарській діяльності» [10, с. 58].

І хоча наприкінці роботи автор більш обережна у формулюваннях і зазначає, що «одним із магістральних напрямів перегляду існуючої парадигми подальшого розвитку правового регулювання є екологізація законодавства про господарське використання природних ресурсів» [10, с. 178], при цьому вона обґрунтовує, що «проведення екологізації законодавства про господарське використання природних ресурсів має здійснюватись не у рамках існуючого поресурсового підходу, який заснований на дезінтеграції правових норм шляхом їх розміщення у спеціальних кодексах (Водному, Земельному, Лісовому та ін.) або компонуванні в окремих кодифікованих актах, переважно орієнтованих на природоохоронну діяльність, а “єдиним фронтом”, ґрунтуючись на єдиних принципах і підходах, закладених у ГК України» [10, с. 178-179]. При цьому фактично ігноруються положення власне Господарського кодексу України, де в абз. 3 ч. 1 ст. 4 прямо зазначено, що земельні, гірничі, лісові та водні відносини, відносини щодо використання й охорони рослинного і тваринного світу, територій та об’єктів природно-заповідного фонду, атмосферного повітря не належать до предмета регулювання цього Кодексу. Тобто має місце чергова спроба, виражаючись мовою ідіом, «не миттям, так катанням» штучно розширити предмет регулювання, вторгнутись у суміжні галузі права.

Ще більш непереконливим «освітянським доробком» слід вважати навчальний посібник під назвою «Адміністративно-земельне право України» [11]. У ньому робиться спроба ввести в навчальний процес і науковий обіг такі терміни: адміністративно-земельне право; адміністративно-зе-

мельні правовідносини; учасники адміністративно-земельних правовідносин; об'єкт адміністративно-земельних правовідносин; адміністративний розсуд в адміністративно-земельних правовідносинах тощо. Так, автор посібника, зокрема, наголошує: «Насправді, адміністративне право ніби “проникає” в інші галузі права й “приводить їх в дію”: цивільне право, господарське право, екологічне право, земельне право, фінансове право, кримінальне право, кримінально-процесуальне право тощо» [11, с. 5]. На нашу думку, після такого «проникнення» в науковому юридичному просторі можуть взагалі зникнути згадки про існування більшості, окрім адміністративного, галузей вітчизняного права та законодавства.

Задля справедливості слід відзначити, що дослідники з еколого-правової проблематики й самі дають підстави для такого втручання тим, що замість формування власної стрункої системи регулювання еколого-правових відносин, їх ієрархічної побудови та групування перебувають у постійному науковому диспуті щодо співвідношення екологічного, земельного, природоресурсного права. З одного боку, це є об'єктивним процесом, відповідно на нові правові явища та виклики, які за останні десятиліття гостро постають як перед людством в цілому, так і перед нашою державою зокрема, і, як наслідок, розширення сфери регулювання екологічного права є вимогою часу та результатом ускладнення та розвитку екологічних відносин, структури взаємодії суспільства та природи, перманентної диференціації предмета правового регулювання.

З іншого боку, зважаючи на те, що екологічне право є відносно новою галуззю сучасного права, котра великою мірою пов'язана з економічними, соціальними та технологічними змінами та чутливо реагує на них, залучення в його орбіту нових відносин подеколи сприймається в юридичній науці критично, що, у свою чергу, тягне за собою намагання втиснути нові відносини у прокрустове ложе «традиційних» категорій адміністративної, цивільної або господарської науки замість того, щоб надати їм самостійності та в такий спосіб поштовх до отримання ними якісно нового забарвлення.

Достатньо показовим є приклад із пропозицією запровадження податку на атмосферні опади, що була висловлена В. О. Юрескул, яка вважає, що запровадження податку на дощ дало б змогу більш ефективно планувати заходи щодо поводження з дощовими водами та контролювати їх використання. Зокрема, автор сама зазначає: «Скептики відносять цей податок до категорії “податкового маразму”, пропонують поряд із податком на “дощ” впровадити податки на чисте повітря, вітер, а поряд із ними ще податки на вареники і сало тощо. Однак такий економічний інструмент поводження з дощовими водами існує і все активніше застосовується, зокрема, у Великій Британії, Канаді, Литві, Німеччині, Польщі, США, Швеції та інших країнах. Його використання стимулює впровадження елементів так званої “зеленої інфраструктури”, яка імітує природні гідрологічні процеси, вклю-

чає в себе такі заходи, як влаштування дощових садів, зелених дахів, парків, біо-боліт, пористого тротуару та збір дощової води для її подальшого корисного використання» [12, с. 511].

Не вдаючись у дискусії щодо обґрунтованості, доцільності та своєчасності зазначеної пропозиції, не можна не відмітити, що вона якраз і є проявом тенденції щодо розширення предмета регулювання екологічних відносин, їх видозмінення. Ще більш яскраве підтвердження актуальності та нагальності зазначена тенденція отримала під час проведення круглого столу «Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи», який відбувся 30-31 жовтня 2015 р. на базі Національної академії правових наук України. Зокрема, В. І. Андрейцев відзначив: «Говорити про природноресурсове право, як самостійну галузь права, на мій погляд, не що інше, як спотворювати об'єкти цього права, що призведе до розриву їх діалектичної єдності з ландшафтами та природними комплексами, забезпечення безпекових умов збереження і охорони, включаючи відвернення негативного впливу на середовище життєдіяльності людини. Тому, на моє переконання, найбільший соціальний, економічний, екологічний ефект можна досягти у гармонійному поєднанні природних ресурсів та інших складових сфери життя (біосфери) при забезпеченні і вирішенні усіх проблем сталого розвитку» [13, с. 9]. При цьому він критично висловився щодо підходу, коли існуюча література із природноресурсового права базується виключно на рівні аналізу ресурсових кодексів та законів, а також процесів розвитку природоресурсного законодавства на базі традиційних природних об'єктів з ігноруванням нових об'єктів, які все активніше залучаються до сфери еколого-правового регулювання, навівши як приклад біологічні та генетичні природні ресурси.

На необхідність розширення еколого-правового регулювання звернула свою увагу і Н. Р. Малишева, яка у своїй доповіді «У природоресурсного права мають нарешті з'явитись крила» зазначила, що в перспективі «природоресурсний потенціал планети Земля буде вичерпано, і доведеться шукати нові джерела енергії, питного водопостачання, їжі тощо. Це означає, що слід дивитися вперед, на кілька кроків випереджаючи сьогоденні проблеми. Нові, хоча й доволі маловивчені станом на сьогодні, можливості відкриває перед нами космос та його ресурси, які умовно назвемо потенційними природними ресурсами, на відміну від реальних природних ресурсів, які вивчені людиною і становлять сьогодні основу її життєдіяльності» [14, с. 132]. У підсумку вона наголосила на тому, що питання екологічних проблем космічної діяльності, зокрема, пов'язаних з екологічними аспектами використання ресурсів інших небесних тіл, повинні постати перед законодавцем у ході розпочатого процесу систематизації відповідної галузі права.

При цьому не можна обійти увагою той факт, що існуюче становище ускладнюється наявністю жвавої наукової дискусії щодо самостійності та

місця природоресурсного права як у цілому в правовій науці, так і в еколого-правовій зокрема. Наприклад, В. М. Єрмоленко вважає, що ускладнення системи сучасних природоресурсних відносин, кожна поресурсова сфера з яких базується на окремому кодифікованому акті, створює методологічні труднощі поєднання земельного, водного, надрового та інших самостійних галузей права в рамках навіть природоресурсного права, не говорячи про екологічне [15, с. 65]. Подібні позиції відстоює й І. І. Каракаш, за редакцією якого у 2005 р. вийшов чи не єдиний за часів незалежності України підручник «Природноресурсове право» [16] та який вважає, що сучасне природноресурсове право має цілу низку особливих, притаманних тільки йому принципів правового регулювання, що є свідченням його самостійності [17].

Натомість П. Ф. Кулинич зазначає, що факт формування природоресурсного права є недоведеним, оскільки недоведеним є факт формування предмета природоресурсного права як окремої галузі права України. При цьому він підкреслює, що на практиці виникають земельні, водні, лісові, гірничі та інші поресурсні відносини, правове регулювання яких повноцінно забезпечується відповідними поресурсними галузями права, а у випадках виникнення відносин щодо екосистемних утворень – галуззю екологічного права [18, с. 113].

Свою позицію в розрізі об'єктів природоресурсного права висловила й М. В. Краснова, яка наголосила, що інколи до об'єктів природоресурсного права невідповідно відносять такі природні об'єкти, як ліси, рослинний тваринний світ, атмосферне повітря, природно-заповідний фонд, курортні, лікувально-оздоровчі території, а також екологічну мережу, біологічне різноманіття, озоновий шар, клімат, які по суті є природними комплексами, природними благами та щодо яких законодавством встановлюються переважно вимоги їх охорони і відтворення. Такий підхід прийнятний лише за умови, коли природоресурсне право включають складовою частиною екологічного права, зважаючи на те, що система правових норм, спрямованих на охорону і відтворення природних ресурсів і комплексів, формує природоохоронне право [19, с. 113].

На безпосередній еволюційний зв'язок, пов'язаність і спадковість природоресурсних відносин з екологічними звертають увагу М. В. Шульга та Л. В. Лейба, які відмічають: «Формування природноресурсового права припало на 80-ті роки минулого століття. Норми природноресурсового права регулювали й екологічні відносини, які на той час тільки починали зароджуватись. Завершеність цієї галузі права ні у кого не викликала сумнівів, вона вважалась самостійною галуззю. Пізніше (у 90-ті роки) перевага стала надаватись екологічному праву, яке стало пріоритетним та одночасно охоплює і природноресурсові відносини» [20, с. 209].

Як вбачається, однією з основних наукових підстав для такої дискусії стала стаття М. Д. Казанцева «Природоресурсне право та його межі як

інтегрованої галузі права», в якій учений обґрунтовує ідеї виділення природоресурсного права як комплексної галузі права, що має складну систему, включаючи в себе як самостійні земельне, водне, гірниче, лісове та інші ресурсові галузі права [21]. Зазначена позиція достатньо схвально була сприйнята тодішньою правовою спільнотою, оскільки вона сприяла уніфікації підходів до використання різних ресурсів, надавала їм уніфікованого характеру, виводила окремі галузі природоресурсного законодавства на інший рівень – інтегрованої галузі права, відкриваючи нові наукові горизонти.

Разом із тим, відмічаючи велике методологічне значення даної праці, важко погодитися з тим, що майже впродовж 50 років ситуація залишається незмінною і формування еколого-правової науки повинно відбуватись на тих же самих засадах, що й у період її публікації. Зазначена позиція характеризувала певний методологічний етап розвитку правової думки, відіграла суттєву роль в її становленні, але наразі не відповідає сучасним світоглядним концепціям та правовим реаліям і втратила своє значення як стратегічний напрямок розвитку науки.

Подібна думка висловлювалась і Н. Р. Малишевою та В. П. Непийводою, які наголошували, що є всі підстави стверджувати, що природоресурсний підхід, власне, і був спробою підійти до правового регулювання суспільних відносин, розклавши навколишнє середовище, об'єкт цих відносин, на «коліщатка і гвинтики». Він відповідав тодішньому рівню знань і забезпечував певний рівень правового регулювання відносин з приводу окремих частин цілості (окремих видів природних ресурсів). Однак дієвість природоресурсного підходу, який абсолютизує відмінності між складовими частинами навколишнього середовища, не може вийти за межі, встановлені глобалізацією антропогенного впливу та змін у навколишньому середовищі. Інакше кажучи, він не може запропонувати адекватних засобів впливу на певні властивості цілості (у даному випадку – на глобальні проблеми навколишнього середовища), оскільки їх неможливо пояснити тільки властивостями складових частин цієї цілості й відносинами між ними [22, с. 38].

Не випадково А. П. Гетьман, аналізуючи концепцію розвитку екологічного права та законодавства, відзначав: «Розглядаючи зміст екологічної політики крізь призму конкретних результатів дій по реалізації декларованих намірів, прикро визначити, що природо- і енергозатратний, ресурсномісткий тип сучасної економіки країни визначає її невисоке місце в стратегії розвитку. Натомість екологічні фактори повинні впливати на структурування й шляхи модернізації економіки» [23, с. 111].

Саме цими факторами пояснюється, наприклад, закріплення еколого-правової природи енергетичного права, про яке йшлося раніше. Вочевидь перспективним вбачається подальша трансформація природоресурсного права в ресурсне, завданням якого буде регулювання не тільки відносин щодо тих чи інших природних об'єктів, а й продуктів їх використання та природних

явищ, встановлення вимог щодо ресурсозбереження, запровадження питомих показників витрат ресурсів тощо. Наразі подібну ситуацію ми спостерігаємо в надровому законодавстві, де регламентується використання техногенних родовищ корисних копалин, які, по суті, втратили статус природного об'єкта, але мають значення для їх збереження. Аналогічне становище виникає й у сфері поводження з відходами, які дедалі частіше розглядаються саме як потенційне джерело ресурсо- та природозбереження.

Використання поняття «ресурсокористування» як синонімічного до терміна «природокористування» в юридичній літературі отримує все більшого поширення. Наприклад, російський правник І. Б. Калінін у своїй роботі «Правове регулювання ресурсокористування» прямо вказує на зв'язок даних понять, зазначаючи, що дана праця є «продовженням проведеної автором роботи з вивчення особливостей правового регулювання відносин ресурсокористування. Робиться спроба виявлення не тільки системності, але й специфіки, особливостей правового опосередкування суспільних відносин, що становлять предмет природоресурсного права, і норм, що їх регулюють. Якщо перша книга (Природоресурсне право. Основні положення. – Томськ, 2000) була присвячена загальним питанням, – предмету, методу, принципам та іншим базовим поняттям і правовим явищам галузі природоресурсного права, то в цій роботі акцент робиться на особливостях нормативного регулювання відносин щодо використання окремих видів природних ресурсів» [24, с. 8].

Отже, з огляду на вищевикладене вбачається, що на сучасному етапі еколого-правова думка потребує нових моделей та підходів щодо визначення системи екологічного права та його змісту, а також системоутворюючих засад. У зв'язку із цим варто навести думку китайського дослідника Люй Чжунмея, який у своїй праці «Новий підхід до екологічного права» висловлює досить цікаву позицію, стверджуючи, що «з точки зору екології, природні ресурси – невід'ємна умова існування та розвитку людства, які через енергетичний, матеріальний та інформаційний обміни утворюють з людством екологічну систему співіснування та співрозквітання. Зважаючи на це, природні ресурси є екологічними ресурсами, і в їх розуміння закладено екологічний сенс, той, що природне середовище як екологічний ресурс наділене цілісністю і саморегульованістю» [25].

Таким чином, дослідник фактично підкреслює, що до складу екологічних відносин повинні входити не тільки питання щодо визначення статусу природних ресурсів, порядку та умов їх використання, а й ціла низка пов'язаних із цим процесів, передусім енергетичних та матеріальних, пов'язаних із залученням їх до процесів споживання та господарювання.

В українській еколого-правовій науці зазначена позиція була схвально сприйнята професором М. В. Красновою в контексті визначення місця природоресурсного права та аргументації взаємозалежного й взаємообумовленого

характеру природоохоронних, природоресурсних та антропоохоронних відносин у межах єдиної системи екологічного права [26, с. 7].

Слід відзначити, що сама ідея розширення категорії «ресурси» не є новою. Так, у достатньо відомій ґрунтовній роботі М. Ф. Реймерса «Екологія (теорія, закони, правила, принципи і гіпотези)» було виділено окремий розділ «Ресурсологія», в якому аналізувались питання співвідношення природи та економіки, природних ресурсів та обмежень у їх використанні [27, с. 196].

В економічній літературі обґрунтовується існування ресурсноміки як науки, що формує функціональний механізм у системі суспільних наук, функціонує і взаємодіє з економікою, екологією, ресурсологією тощо, забезпечує вивчення, організацію та контролювання процесів використання всіх видів ресурсів. При цьому наголошується, що сучасний етап трансформації України, в якому спостерігаються елементи виходу із системної кризи, потребує активного розвитку та впровадження ресурсовикористання безпосередньо на підприємствах. Що ж до наукових досліджень ресурсозбереження, то до цього часу існують невирішені проблеми: недостатньо виразно визначена система економічних категорій у сфері ресурсозбереження, відсутні праці, в яких розглядаються господарський механізм ресурсозбереження в перехідній економіці та його місце у структурі господарського механізму економіки, не розроблена стратегія його формування, потребують подальшого вдосконалення інституціонально-правові засади ресурсовикористання [28, с. 9].

Економічні категорії знаходять своє відображення в правовому регулюванні, але дещо в деформованому вигляді стосовно його цілей та завдань. Так, реалізація зазначених положень призвела до того, що в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», котрий розглядається переважною кількістю дослідників як системоутворюючий центральний акт екологічного законодавства, навколо якого будується подальша його джерельна база та положення якого повинні мати визначальне значення для перспективної кодифікації екологічного права, розділ IX «Регулювання використання природних ресурсів» містить лише три статті (38–40): «Загальне та спеціальне використання природних ресурсів», «Природні ресурси загальнодержавного і місцевого значення», «Додержання екологічних вимог при використанні природних ресурсів».

У той же час у Господарському кодексі України регулюванню питання природокористування суб'єктами господарювання присвячено шість статей (148–153) гл. 15 «Використання природних ресурсів у сфері господарювання»: «Особливості правового режиму використання природних ресурсів у сфері господарювання», «Використання природних ресурсів суб'єктами господарювання», «Використання природних ресурсів на праві власності», «Використання природних ресурсів на праві користування», «Права суб'єктів господарювання щодо використання природних ресурсів», «Обов'язки суб'єктів господарювання щодо використання природних ресурсів».

Слід зазначити, що за такого підходу, коли за основу регулювання взято саме суб'єкт та його діяльність у відриві від мети правового регулювання, втрачається ціннісно-світоглядна складова правового регулювання, що негативно відбивається на його якості. При цьому варто вказати, що у багатьох випадках такі обмеження пов'язані саме зі штучними внутрішніми обмеженнями інноваційності еколого-правової науки, зумовленими застосуванням традиційних понять «природокористування», «природні ресурси», «природні об'єкти». Це обумовлює нагальну потребу перегляду застосування цих термінів, розширення номінованих ними понять. Одним із шляхів має стати більш активне застосування термінів «ресурсокористування», «екологічнокористування», «ресурси», «екологічні ресурси», «екологічні об'єкти» тощо.

Така потреба у виході за межі існуючої термінології, охоплення нових явищ та включення їх в еколого-господарську систему вже знаходить своє відображення в суміжних, переважно економічних та природничих, дослідженнях: поняття «екологічні ресурси» поступово проникає в робочі документи міжнародних організацій; зокрема, у 2004 р. було видано довідник «Парникові гази – глобальний екологічний ресурс» [29]. У підготованому Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН у 1995 р. керівництві щодо реалізації гл. 10 Порядку денного на XXI століття «Планування для сталого використання земельних ресурсів: застосування нових підходів» було використано поняття «екологічні ресурси» та застосовано цікавий поділ природних та екологічних ресурсів у контексті використання земель. Зокрема, наголошувалось, що під природними ресурсами в контексті «землі», як визначено вище, прийнято вважати частини сухопутних ділянок, які мають безпосереднє господарське використання для груп населення, що живуть у цьому районі, або ж поверхневі кліматичні умови, стан ґрунту і рельєфу, прісноводні умови, а також рослинні й тваринні умови, оскільки вони забезпечують виробництво.

Значною мірою ці ресурси можуть бути виражені в економічному розумінні. Це може бути зроблено незалежно від їх розташування (внутрішня цінність) або у зв'язку з їх близькістю до населених пунктів (ситуаційне значення).

Екологічними ресурсами прийнято вважати такі компоненти землі, які мають самостійну внутрішню цінність або є цінними для довгострокового використання землі людиною в локальному або регіональному і глобальному плані. Вони включають у себе біорізноманіття популяцій рослин і тварин; мальовниче, освітнє або науково-дослідне значення ландшафтів; захисне значення рослинності для ґрунтових і водних ресурсів у локальному або більш широкому значенні; функції рослинності як регулятора місцевого та регіонального клімату як стану атмосфери; водні та ґрунтові умови як регулятори поживних циклів (C, N, P, K, S), як ті, що впливають на здоров'я людини і як довгострокові накопичувачі проти екстремальних погодних явищ; чинники векторів захворювань людини або тварин (комарі, муха цеце, мошки і т. д.).

Екологічні ресурси значною мірою є «нематеріальними» з суто економічної точки зору. У рамках комплексного, цілісного підходу до планування землекористування виділення такої відмінності є дещо штучним, оскільки екологічні ресурси входять до складу комплексу природних ресурсів. Тим не менш, це, як і раніше, служить для відмежування матеріальних компонентів від нематеріальних, а також безпосередньо корисних на локальному рівні від непряморисних компонентів систем життєзабезпечення людини. У контексті гл. 10 обидві групи повинні отримати рівну увагу [30, с. 7].

Поняття «екологічні ресурси» використовується також у доповіді Директора-виконавця Ради керуючих ЮНЕП «Стан довкілля і внесок Програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища в рішення основних екологічних проблем», яка була підготована в рамках Глобального форуму з навколишнього середовища на рівні міністрів (21–25 лютого 2005 р., Найробі). Зокрема, наголошується, що з метою активізації мережевих структур у галузі управління інформацією і даними Міжурядова консультативна нарада закликала до зміцнення національного потенціалу країн, з тим щоб дозволити їм більш раціонально використовувати свої екологічні ресурси й ефективно брати участь у проведенні міжнародних оцінок стану навколишнього середовища [31, с. 19]. Крім того, наголошувалося, що основна проблема, особливо в країнах, що розвиваються, полягає в поліпшенні збору, управління, аналізу надійних екологічних даних та обміну ними в рамках новаторських, ефективних з точки зору витрат підходів, що дозволяють країнам краще управляти своїми екологічними ресурсами й ефективно брати участь у міжнародних екологічних оцінках. Тому будь-які такі рамки партнерства не мають обмежуватися тільки оцінками, а повинні охоплювати більш широке коло дій, пов'язаних з проведенням огляду екологічної ситуації [31, с. 11]. При цьому в документі використовуються поняття «водні ресурси», «природні ресурси», «енергетичні ресурси» тощо, а отже, йдеться не про синонімію, а скоріше про розширення існуючих традиційних термінів, хоча й без їх роз'яснення, їх поступове введення у діловий обіг.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що етап відносно самостійного існування природоресурсного права, його автономії поза межами комплексної еколого-правової науки вже минув і наразі деструктивно впливає як на її розвиток у цілому, так і на розвиток її складових елементів, уповільнює її методологічний розвиток, створює передумови для наукової експансії фахівців інших галузей права, котрі використовують внутрішні наукові дискусії та суперечності як підтвердження власних висновків щодо штучності, синтезованого характеру екологічного права, надуманості наукових проблем тощо. Один із шляхів інтеграції та узгодження природоресурсної складової в межах екологічного права полягає у зміні її орієнтованості з виключно такої, що має

прив'язку до традиційних природних об'єктів, на користь більш прогресивної та перспективної теорії ресурсного або еколого-ресурсного права, які можуть гармонійно увібрати в себе як традиційні (усталені), так й інноваційні підходи до змісту еколого-правових відносин, їх розширення та дифузії в межах єдиних методологічного підходу та правової доктрини, де основоположною буде мета еколого-правової науки, визначена як охорона навколишнього природного середовища, використання екологічних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки людства. Зазначені напрямки вже знаходять своє відображення у роботах науковців із суміжних тематик, зокрема, щодо поведження з відходами [32].

Список літератури:

1. Миколенко О. І. Суб'єктивні фактори, які негативно впливають на розвиток науки адміністративного права / О. І. Миколенко // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – № 68. – С. 453–458.
2. Гетьман А. П. Витоки науки екологічного права України / А. П. Гетьман // Проблеми законності : зб. наук. праць / наук. ред. В. Я. Тацій. – 2009. – Вип. 100. – С. 165–175; Гетьман А. П. Генеза науки екологічного права: історичний аспект / А. П. Гетьман // Збірник наукових праць за результатами Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин в Україні». – Хмельницький : Вид-во Хмельницьк. ун-ту упр. та права, 2010. – С. 196–198; Гетьман А. П. Ретроспектива розвитку екологічної правової науки / А. П. Гетьман // Держава і право у світлі сучасної юридичної думки : зб. наук. праць на пошану акад. Ю. С. Шемшученка. – Київ : Юрид. думка, 2010. – С. 342–347; Гетьман А. П. Витоки екологічного законодавства в наукових працях учених-юристів / А. П. Гетьман // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 11 (133). – С. 38–43; Гетьман А. П. Доктрина науки екологічного права: генеза теоретичних досліджень еколого-правових проблем у XX ст. / А. П. Гетьман // Право України. – 2014. – № 12. – С. 143–154; Getman A. Environmental and legal science: current state and prospects of development / A. Getman // Yearbook of Ukrainian law : coll. of scientific papers / responsible for the issue O. V. Petryshyn. – 2016. – № 8. – P. 259–267.
3. Орендарець О. О. Розвиток науки екологічного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Олена Олександрівна Орендарець. – Київ, 2015. – 16 с.
4. Ллойд Д. Идея права / Деннис Ллойд ; пер. с англ. М. А. Юмашева ; науч. ред. Ю. М. Юмашев. – Изд. 5-е. – Москва : Книгодел, 2009. – 376 с.
5. Паспорти спеціальностей : затв. постановою президії ВАК України від 8 жовт. 2008 р. № 45-06/7 / Атестаційний процес: нормативна база // Бюлетень ВАК України. – 2009. – № 1. – С. 6–19.
6. Городов О. А. Введение в энергетическое право : [учеб. пособие] / О. А. Городов. – Москва : Проспект, 2015. – 224 с.
7. Балюк Г. І. Енергетичне право України. Модуль 1: Енергетичне право України. Еколого-правові проблеми в енергетиці : робоча навч. програма / Г. І. Балюк, Т. Г. Ковальчук, О. В. Сушик – Київ : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2012. – 47 с.
8. Кострюков С. В. Навчально-методичне забезпечення дисципліни «Енергетичне право» / С. В. Кострюков. – Дніпропетровськ : НГУ, 2015. – 213 с.
9. Мельник Р. С. Система адміністративного права України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Роман Сергійович Мельник. – Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 417 с.
10. Джумагельдієва Г. Д. Правове регулювання господарського використання природних ресурсів : [монографія] / Г. Д. Джумагельдієва. – Київ : Юрид. думка, 2014. – 202 с.

11. Бевзенко В. М. Адміністративно-земельне право України : навч. посіб. / В. М. Бевзенко. – Київ : Алерта, 2015. – 180 с.
12. Юрескул В. О. Щодо податку на атмосферні опади / В. О. Юрескул // Правове життя сучасної України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої ювілею акад. С. В. Ківалова (16-17 трав. 2014 р., м. Одеса) : у 2 т. – Т. 2 / відп. ред. В. М. Дрьомін. – Одеса : Юрид. л-ра, 2014. – С. 511–513.
13. Андрейцев В. І. Перспективи розвитку природноресурсового права в системі екологічного права України / В. І. Андрейцев // Природноресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи : зб. матеріалів круглого столу, 30-31 жовт. 2015 р. / за заг. ред. М. В. Шульги. – Харків : Оберіг, 2015. – С. 8–12.
14. Малишева Н. Р. У природноресурсного права мають нарешті з'явитись крила / Н. Р. Малишева // Природноресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи : зб. матеріалів круглого столу, 30-31 жовт. 2015 р. / за заг. ред. М. В. Шульги. – Харків : Оберіг, 2015. – С. 132–134.
15. Єрмоленко В. М. Природноресурсне право в системі права України / В. М. Єрмоленко // Природноресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи : зб. матеріалів круглого столу, 30-31 жовт. 2015 р. / за заг. ред. М. В. Шульги. – Харків : Оберіг, 2015. – С. 65–67.
16. Природноресурсове право України : [навч. посіб. для вищ. навч. закл.] / Е. А. Бавбекова, Л. О. Бондар, Н. С. Гавриш та ін. ; за ред. І. І. Каракаш. – Київ : Істина, 2005. – 374 с.
17. Каракаш І. І. Щодо принципів сучасного природноресурсового права України / І. І. Каракаш // Природноресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи : зб. матеріалів круглого столу, 30-31 жовт. 2015 р. / за заг. ред. М. В. Шульги. – Харків : Оберіг, 2015. – С. 79–82.
18. Кулинич П. Ф. Природноресурсне право як юридичний феномен: полемічні аспекти / П. Ф. Кулинич // Природноресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи : зб. матеріалів круглого столу, 30-31 жовт. 2015 р. / за заг. ред. М. В. Шульги. – Харків : Оберіг, 2015. – С. 111–113.
19. Краснова М. В. Сучасні реалії природноресурсного права України / М. В. Краснова // Природноресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи : зб. матеріалів круглого столу, 30-31 жовт. 2015 р. / за заг. ред. М. В. Шульги. – Харків : Оберіг, 2015. – С. 111–113.
20. Шульга М. В. До питання про природноресурсове право / М. В. Шульга, Л. В. Лейба // Природноресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи : зб. матеріалів круглого столу, 30-31 жовт. 2015 р. / за заг. ред. М. В. Шульги. – Харків : Оберіг, 2015. – С. 208–211.
21. Казанцев Н. Д. Природноресурсовое право и его пределы как интегрированной отрасли права / Н. Д. Казанцев // Вестник Московского университета. Серия 10 «Право». – 1967. – № 6. – С. 3–9.
22. Малышева Н. Соотношение природноресурсного права и права окружающей среды: новый взгляд на старую проблему / Н. Малышева, В. Непыйвода // Государство и право. – 2007. – № 9. – С. 31–40.
23. Гетьман А. П. Концепція розвитку екологічного права та законодавства як передумова забезпечення національної екологічної політики / А. П. Гетьман // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2014. – № 1. – С. 107–114.
24. Калинин И. Б. Правовое регулирование ресурсопользования : [учеб. пособие] / И. Б. Калинин. – Томск : Изд-во науч.-тех. лит., 2001. – 314 с.
25. Цит. за: Хунянь Л. Концепт и взгляды на природу в экологическом праве / Лю Хунянь // Государство и право. – 2010. – № 3. – С. 90–99.
26. Краснова М. В. Методологічні засади сучасного екологічного права / М. В. Краснова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – № 92. – С. 5–8.

27. Реймерс Н. Ф. Экология (теории, законы, правила, принципы и гипотезы) / Н. Ф. Реймерс. – Москва : Россия Молодая, 1994 – 367 с.
28. Ресурсономіка: теоретичні та прикладні аспекти / Б. М. Андрушків, Ю. Я. Вовк, І. П. Вовк та ін. – Тернопіль : Терно-граф, 2012. – 456 с.
29. Парниковые газы – глобальный экологический ресурс : справочник / под ред. А. О. Кокорина . – Москва : WWF Россия, 2004. – 136 с.
30. Planning for sustainable use of land resources: towards a new approach // Land and water bulletin of the Food and Agriculture Organization of the United Nations. – 1995. – № 2. – 60 p.
31. Состояние окружающей среды и вклад Программы Организации Объединенных Наций по окружающей среде в решение основных экологических проблем [Электронный ресурс] : доклад Директора-исполнителя Совета управляющих Программы Организации Объединенных Наций по окружающей среде : документ UNEP/GC.23/3 / Организация Объединенных Наций. – Режим доступа : <http://www.unep.org/GC/GC23/documents/GC23-3-Russian.pdf>. – 21 с.
32. Зуев В. А. Правовое регулирование обращения с отходами // Управление устойчивым развитием в условиях переходной экономики : [монография] / ред. М. Шмидт, Б. Хансманн, Д. А. Палехов, Г. Г. Пивняк, Ю. С. Шемшученко, А. Ф. Павленко, А. Г. Шапарь, В. Я. Швец, Л. Л. Палехова. – Днепропетровск-Коттбус : НГУ – БТУ, 2015. – С. 118–128; Зуев В. А. Правовые проблемы формирования права обращения с отходами и направления систематизации законодательства в данной сфере в национальном законодательстве / В. А. Зуев // *Leges et Viata*. – 2014. – Septembrie. – С. 50–53; Зуев В. А. Від природоресурсного до ресурсного права: оцінка перспектив та потенціалу / В. А. Зуев // *Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи* : зб. матеріалів круглого столу, 30-31 жовтня 2015 р. / за заг. ред. М. В. Шульги. – Харків : Оберіг, 2015.

References:

1. Mykolenko, O. I. Sub'yektyvni faktory, yaki nehatyvno vplyvayut' na rozvytok nauky administratyvnoho prava / O. I. Mykolenko // *Aktual'ni problemy derzhavy i prava*. – 2012. – № 68. – S. 453–458. [in Ukrainian].
2. Get'man, A. P. Vytoky nauky ekolohichnoho prava Ukrayiny / A. P. Get'man // *Problemy zakonnosti* : zb. nauk. prats' / nauk. red. V. Ya. Tatsiy. – 2009. – Vyp. 100. – S. 165–175. [in Ukrainian]; Get'man, A. P. Geneza nauky ekolohichnoho prava: istorychnyy aspekt / A. P. Get'man // *Zbirnyk naukovykh prats' za rezul'tatamy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Aktual'ni problemy reformuvannya zemel'nykh, ekolohichnykh, ahrarynykh ta hospodars'kykh pravovidnosyn v Ukraini»*. – Khmel'nyts'kyy : Vyd-vo Khmel'nyts'k. un-tu upr. ta prava, 2010. – S. 196–198 [in Ukrainian]; Get'man, A. P. Retrospektyva rozvytku ekolohichnoyi pravovoyi nauky / A. P. Get'man // *Derzhava i pravo u svitli suchasnoyi yurydychnoyi dumky* : zb. nauk. prats' na poshanu akad. Yu. S. Shemshuchenka. – Kyiv : Yuryd. dumka, 2010. – S. 342–347 [in Ukrainian]; Get'man, A. P. Vytoky ekolohichnoho zakonodavstva v naukovykh pratsyakh uchenykh-yurystiv / A. P. Get'man // *Byuleten' Ministerstva yustytysiyi Ukrayiny*. – 2012. – № 11 (133). – S. 38–43 [in Ukrainian]; Get'man, A. P. Doktryna nauky ekolohichnoho prava: geneza teoretychnykh doslidzhen' ekoloho-pravovykh problem u KhKh st. / A. P. Get'man // *Pravo Ukrayiny*. – 2014. – № 12. – S. 143–154 [in Ukrainian]; Getman, A. Environmental and legal science: current state and prospects of development / A. Getman // *Yearbook of Ukrainian law* : coll. of scientific papers / responsible for the issue O. V. Petryshyn. – 2016. – № 8. – P. 259–267. [in Ukrainian].
3. Orendarets', O. O. Rozvytok nauky ekolohichnoho prava : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.06 / Olena Oleksandrivna Orendarets'. – Kyiv, 2015. – 16 s. [in Russian].
4. Lloyd, D. Ideya prava / Dennis Lloyd ; per. s angl. M. A. Yumasheva ; nauch. red. Yu. M. Yumashev. – Izd. 5-e. – Moskva : Knigodel, 2009. – 376 s. [in Ukrainian].
5. Pasporyty spetsial'nostey : zatv. postanovoyu prezydiyi VAK Ukrayiny vid 8 zhovt. 2008 r. № 45-06/7 / Atestatsiynny protses: normatyvna baza // *Byuleten' VAK Ukrayiny*. – 2009. – № 1. – S. 6–19. [in Ukrainian].

6. Gorodov, O. A. Vvedenie v energeticheskoe pravo : [ucheb. posobie] / O. A. Gorodov. – Moskva : Prospekt, 2015. – 224 s. [in Russian].
7. Balyuk, H. I. Enerhetychne pravo Ukrainy. Modul' 1: Enerhetychne pravo Ukrainy. Ekolo-ho-pravovi problemy v enerhetytsi : robocha navch. prohrama / H. I. Balyuk, T. H. Koval'chuk, O. V. Sushyk – Kyiv : Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka, 2012. – 47 s. [in Ukrainian].
8. Kostryukov, S. V. Navchal'no-metodychne zabezpechennya dystsypliny «Enerhetychne pravo» / S. V. Kostryukov. – Dnipropetrovs'k : NHU, 2015. – 213 s. [in Ukrainian].
9. Mel'nyk, R. S. Systema administratyvnoho prava Ukrainy : dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.07 / Roman Serhiyovych Mel'nyk. – Kharkiv : Khark. nats. un-t vnutr. sprav, 2010. – 417 s. [in Ukrainian].
10. Dzhumahel'diyeva, H. D. Pravove rehulyuvannya hospodars'koho vykorystannya pryrod-nykh resursiv : [monohrafiya] / H. D. Dzhumahel'diyeva. – Kyiv : Yuryd. dumka, 2014. – 202 s. [in Ukrainian].
11. Bevzenko, V. M. Administratyvno-zemel'ne pravo Ukrainy : navch. posib. / V. M. Bevzenko. – Kyiv : Alerta, 2015. – 180 s. [in Ukrainian].
12. Yureskul, V. O. Shchodo podatku na atmosferni opady / V. O. Yureskul // Pravove zhyttya suchasnoyi Ukrainy : materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysvyachenoyi yuvileyu akad. S. V. Kiv-alova (16-17 trav. 2014 r., m. Odesa) : u 2 t. – T. 2 / vidp. red. V. M. Dr'omin. – Odesa : Yuryd. l-ra, 2014. – S. 511-513. [in Ukrainian].
13. Andreytsev, V. I. Perspektyvy rozvytku pryrodoresursovoho prava v systemi ekolohich-noho prava Ukrainy / V. I. Andreytsev // Pryrodoresursne pravo v systemi prava Ukrainy: istoriya, s'ohodennya, perspektyvy : zb. materialiv kruhloho stolu, 30-31 zhovt. 2015 r. / za zah. red. M. V. Shul'hy. – Kharkiv : Oberih, 2015. – S. 8–12. [in Ukrainian].
14. Malysheva, N. R. U pryrodoresurnoho prava mayut' nareshiti z>yavytys' kryla / N. R. Maly-sheva // Pryrodoresursne pravo v systemi prava Ukrainy: istoriya, s'ohodennya, perspektyvy : zb. materialiv kruhloho stolu, 30-31 zhovt. 2015 r. / za zah. red. M. V. Shul'hy. – Kharkiv : Oberih, 2015. – S. 132–134. [in Ukrainian].
15. Yermolenko, V. M. Pryrodoresursne pravo v systemi prava Ukrainy / V. M. Yermolenko // Pryrodoresursne pravo v systemi prava Ukrainy: istoriya, s'ohodennya, perspektyvy : zb. materialiv kruhloho stolu, 30-31 zhovt. 2015 r. / za zah. red. M. V. Shul'hy. – Kharkiv : Oberih, 2015. – S. 65–67. [in Ukrainian].
16. Pryrodoresursove pravo Ukrainy : [navch. posib. dlya vyshch. navch. zakl.] / E. A. Bavbe-kova, L. O. Bondar, N. S. Havrysh ta in. ; za red. I. I. Karakash. – Kyiv : Istyna, 2005. – 374 s. [in Ukrainian].
17. Karakash, I. I. Shchodo pryntsyypiv suchasnoho pryrodoresursovoho prava Ukrainy / I. I. Karakash // Pryrodoresursne pravo v systemi prava Ukrainy: istoriya, s'ohodennya, perspek-tyvy : zb. materialiv kruhloho stolu, 30-31 zhovt. 2015 r. / za zah. red. M. V. Shul'hy. – Kharkiv : Oberih, 2015. – S. 79–82. [in Ukrainian].
18. Kulynych, P. F. Pryrodoresursne pravo yak yurydychnyy fenomen: polemichni aspekty / P. F. Kulynych // Pryrodoresursne pravo v systemi prava Ukrainy: istoriya, s'ohodennya, perspek-tyvy : zb. materialiv kruhloho stolu, 30-31 zhovt. 2015 r. / za zah. red. M. V. Shul'hy. – Kharkiv : Oberih, 2015. – S. 111–113. [in Ukrainian].
19. Krasnova, M. V. Suchasni realiyi pryrodoresurnoho prava Ukrainy / M. V. Krasnova // Pryrodoresursne pravo v systemi prava Ukrainy: istoriya, s'ohodennya, perspektyvy : zb. materialiv kruhloho stolu, 30-31 zhovt. 2015 r. / za zah. red. M. V. Shul'hy. – Kharkiv : Oberih, 2015. – S. 111–113. [in Ukrainian].
20. Shul'ha, M. V. Do pytannya pro pryrodoresursove pravo / M. V. Shul'ha, L. V. Leyba // Pry-rodoresursne pravo v systemi prava Ukrainy: istoriya, s'ohodennya, perspektyvy : zb. materialiv kru-hloho stolu, 30-31 zhovt. 2015 r. / za zah. red. M. V. Shul'hy. – Kharkiv : Oberih, 2015. – S. 208–211. [in Ukrainian].

21. Kazantsev, N. D. Prirodnoresursovoe pravo i ego predelyi kak integrirovannoy otrasli prava / N. D. Kazantsev // Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 10 «Pravo». – 1967. – № 6. – S. 3–9. [in Russian].

22. Malyisheva, N. Sootnoshenie prirodoresurnogo prava i prava okruzhayushey sredy: novyy vzglyad na staruyu problemu / N. Malyisheva, V. Nepiyivoda // Gosudarstvo i pravo. – 2007. – № 9. – S. 31–40. [in Russian].

23. Get'man, A. P. Kontsepsiya rozvytku ekolohichnoho prava ta zakonodavstva yak peredumova zabezpechennya natsional'noyi ekolohichnoyi polityky / A. P. Get'man // Visnyk Pivdennoho rehional'noho tsentru Natsional'noyi akademiyi pravovykh nauk Ukrayiny. – 2014. – № 1. – S. 107–114. [in Ukrainian].

24. Kalynyn, Y. B. Pravovoe rehulyrovanye resursopol'zovanyaya : [ucheb. posobyey] / Y. B. Kalynyn. – Tomsk : Yzd-vo nauch.-tekh. lyt., 2001. – 314 s. [in Russian].

25. Tsit. po: Hunyan, L. Kontsept i vzglyadyi na prirodu v ekolohicheskom prave / Lyu Hunyan // Gosudarstvo i pravo. – 2010. – № 3. – S. 90–99. [in Russian].

26. Krasnova, M. V. Metodolohichni zasady suchasnoho ekolohichnoho prava / M. V. Krasnova // Visnyk Kyivskoho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky. – 2012. – № 92. – S. 5–8. [in Ukrainian].

27. Reymers, N. F. Ekologiya (teorii, zakonyi, pravila, printsipyi i gipotezyi) / N. F. Reymers. – Moskva : Rossiya Molodaya, 1994 – 367 s. [in Russian].

28. Resursnomika: teoretychni ta prykladni aspekty / B. M. Andrushkiv, Yu. Ya. Vovk, I. P. Vovk ta in. – Ternopil' : Terno-hraf, 2012. – 456 s. [in Ukrainian].

29. Parnikovyye gazyy – globalnyiy ekolohicheskiy resurs : spravochnik / pod red. A. O. Kokorina. – Moskva : WWF Rossiya, 2004. – 136 s. [in Russian].

30. Planning for sustainable use of land resources: towards a new approach // Land and water bulletin of the Food and Agriculture Organization of the United Nations. – 1995. – № 2. – 60 p.

31. Sostoyanie okruzhayushey sredy i vklad Programmyi Organizatsii Ob'edinennyih Natsiy po okruzhayushey srede v reshenie osnovnyih ekolohicheskikh problem [Elektronnyiy resurs] : doklad Direktora-ispolnitelya Soveta upravlyayuschih Programmyi Organizatsii Ob'edinennyih Natsiy po okruzhayushey srede : dokument UNEP/GC.23/3 / Organizatsiya Ob'edinennyih Natsiy. – Rezhim dostupa : <http://www.unep.org/GC/GC23/documents/GC23-3-Russian.pdf>. – 21 s. [in Russian].

32. Zuev, V. A. Pravovoe regulirovanie obrascheniya s othodami // Upravlenie ustoychivym razvitiem v usloviyah perehodnoy ekonomiki : [monografiya] / red. M. Shmidt, B. Hansmann, D. A. Palehov, G. G. Pivnyak, Yu. S. Shemshuchenko, A. F. Pavlenko, A. G. Shapar, V. Ya. Shvets, L. L. Palehova. – Dnepropetrovsk-Kottbus : NGU – BTU, 2015. – S. 118–128 [in Russian]; Zuev, V. A. Pravovyie problemyi formirovaniya prava obrascheniya s othodami i napravlenniya sistematizatsii zakonodatelstva v dannoy sfere v natsionalnom zakonodatelstve / V. A. Zuev // Legea si Viata. – 2014. – Septembrie. – S. 50–53 [in Russian]; Zuev, V. A. Vid pryrodoresurnoho do resurnoho prava: otsinka perspektyv ta potentsialu / V. A. Zuev // Pryrodoresurne pravo v systemi prava Ukrayiny: istoriya, s'ohodennya, perspektyvy : zb. materialiv kruhloho stolu, 30-31 zhovtnya 2015 r. / za zah. red. M. V. Shul'hy. – Kharkiv : Oberih, 2015. [in Ukrainian].

Getman A. P., Doctor of Legal Sciences, Professor, Pro-Rector for Scientific Work, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.

e-mail: apgetman@rambler.ru ; ORCID 0000-0002-1987-2760;

Zuev V. A., Candidate of Legal Sciences, Head of civil law courses department, Academy of Customs Service of Ukraine, Ukraine, Dnipropetrovsk.

Formation of ecological and legal science: resource aspect and its integration problems

Social and environmental issues of waste management facing society relatively recently, but showed a tendency to expand and deepen, which in turn caused the necessity of formation of effective policy in this area.

Some aspects of the present stage of the formation of environmental law and its relationship to nature and resources law, structural and systemic connections was studied by various researchers in the context of environmental policy and legislation analysis, regulation of wildlife relationships, expanding the scope of regulation of resource. In particular, they can mark out V. Andreytsev, A. Getman, M. Krasnova, N. Malisheva and others. However, comprehensive studies of this policy is currently not available.

The purpose of the article is a theoretical analysis of the current state of environmental law, the formation of the next stage of development of natural resource relationships, their expansion and transformation into a resource (ecologic and resource) in order to adequately respond to the differentiation and complexity of structural and systemic linkages.

The development and dynamics of the environmental, natural resources legislation is largely driven by global and European processes and requires constant updating in order to overcome gaps, timely and adequate response to contemporary challenges, changes in value paradigms and so forth. One of these problems is the development of traditional branches of law and directions research that, in turn, raises the question of substantive content, structural and systemic links of these areas of law. Any delay in the establishment of the theoretical and methodological and scientific and legal framework for a new legal phenomena in the framework of ecological and legal science creates the preconditions for the expansion of research not only to them but also in relation to the already well-established system of law and the separation of the industry.

A promising seems the further transformation of natural resource rights in the resource, whose task will be to not only relations concerning those or other natural objects, but also the products of their use, and natural phenomena, the establishment of resource-saving requirements, the introduction of specific indicators of resource costs and the like. Such a situation we are seeing now in soil legislation, which regulates the use of man-made mineral deposits, which, in fact, lost the status of a natural object, but are important for their conservation. A similar situation arises in the field of waste management, which are increasingly seen it as a potential source of resources and nature conservation.

It is proved that with the current approach, when the subject and its activity are taken as a basis for regulation in isolation from the goals of legal regulation, the values and ideological component of the legal regulation, which had a negative impact on its quality are lost. It should be pointed out that in many cases such restrictions are connected with artificial internal limits of innovations of eco-legal science, caused by the use of the traditional concepts of "nature", "natural resources", "natural objects". This causes an urgent need to review the use of these terms, the expansion of concepts. One way to become more active use of the terms "resource use", "eco use", "resources", "environmental resources", "environmental objects" and so forth.

Stage of relatively independent existence of natural resource law, its autonomy outside the complex ecological and legal science has already passed and now destructively affects both its development in general and on the development of its constituent elements, slows its methodological development, creates the prerequisites for scientific expansion of specialists in other sectors of law that use internal scientific debate and controversy as a confirmation of their own conclusions about the artificial synthesized nature of environmental law, artificiality of scientific problems and so on. One of the ways to integrate and harmonize the natural resource component within the environmental law is to change its focus from solely having binding traditional natural objects in favor of a more progressive and promising theory of the resource or the ecological and resource rights that can harmoniously incorporate both traditional (established), and innovative approaches to the maintenance of ecological and legal relations, their expansion and diffusion within a single methodological approach and legal doctrine, which is the fundamental goal of ecological and legal science, defined as the environment, the use of environmental resources and ecological security of humanity.

Keywords: environmental law; natural-resource law; natural resources; environmental resources; ecological and legal science.

Надійшла до редколегії 15.03.2016 р.